

מבט על, גיליון 297, 28 בנובמבר 2011

ירדן רותחת

עוזד ערן

בחודשים הקרובים מצפה למלך עבדאללה השני המבחן המורכב ביותר שלו, בוודאי הקשה ביותר מאז ירש את אביו לפני כשלוש עשרה שנה. בתוך הממלכה פנימה ולאורך גבולותיה עם שלוש מתוך המדינות השכנות לה, ההתפתחויות טומנות בחובן השלכות מרחיקות לכת על האזור באופן כללי ועל יציבותה של ירדן בפרט.

בתוך ירדן, האופוזיציה – הן זו של האחים המוסלמים והן זו שמקורה בשבטים ובעיירות הדרומיים הנאמנים לכאורה לשלטון – רוחשת ותוססת.

נסיגתה הסופית של ארה"ב מעיראק עלולה לגרום לאנרכיה במדינה זו, אשר בתורה תגביר את זרם הפליטים מעיראק לירדן. יותר מחצי מיליון איש ברחו לירדן בעקבות פלישתה של ארצות הברית לעיראק בשנת 2003, וגרמו בכך להתחזקות הביקושים הכלכליים והלחצים האינפלציוניים. המתח הנמשך בין הסונים לשיעים עלול למשוך את ירדן לעימות בניגוד לרצונה, כפי שארע בשנת 2005, כשמחבל מתאבד ירדני הרג 127 עיראקים, שיעים ברובם, בהילה, כ-100 ק"מ דרומית לבגדד.

ההתקוממות בסוריה הציבה אתגר חדש עבור המשטר הירדני. במשך עשורים, המלך חוסיין התייחס לדמשק ולמנהיגיה, בפרט לחאפז אל-אסד, בחשדנות רבה. חששותיו לא היו בלתי מוצדקים, בפרט בהתחשב במודעותו לתכסיסי המשטר הסורי עצמו, ולאלה של שחקנים אחרים שמצאו מקלט בדמשק. עם זאת, היחסים נותרו "תקינים", והמנהיגים הנוכחיים הצליחו אפילו לרככם. אך ההתקוממות בסוריה עוררה שוב את החשש הירדני התמידי מפני הפיכתה לחוף מבטחים עבור הנמלטים מאכזריות הממשל הסורי הנוכחי, ועבור אלה הצפויים להימלט, בפרט המיעוט העלוואי, במקרה שהמשטר יוחלף בידי ממשלה בעלת רוב סוני. כמה אלפי סורים כבר חצו את הגבול, אף על פי שהצבא הירדני תגבר את פריסתו באזור.

לאחר כמה חודשי שתיקה ביחס לאירועי הדמים בסוריה, שבר המלך עבדאללה את שתיקתו בראיונות שנתן באמצע חודש נובמבר לרשתות הסי.אן.אן והבי.בי.סי. בהצהרה לא אופיינית למלך ירדן, הוא סיפר, כי התקשר לבשאר אל-אסד פעמיים והפציר בו להנהיג רפורמות, אך הנשיא הסורי מיאן להקשיב. "אני מאמין כי לו אני הייתי בנעליו, הייתי מתפטר", אמר המלך.

מצד אחד, שינוי משטר בסוריה, אם יוביל הן להתרת הקשר בין דמשק לטהראן והן להתייחסות מזמינה פחות של המשטר הסורי לקבוצות אשר ניסו בעבר לחתור תחת יציבותה של ירדן, עשוי להתקבל בברכה בעמאן. מצד אחר, העובדה שהאחים המוסלמים בירדן התייבשו לצידם של הכוחות המתנגדים לממשל בסוריה והפצירו במלך ב-16 בנובמבר להכיר במועצה הלאומית הסורית, מציבה את המלך עבדאללה במצב לא נוח. צל הרפאים של שיתוף הפעולה בין האחים המוסלמים בירדן לבין האחים המוסלמים בסוריה מעלה, ללא ספק, חששות בארמון הירדני. דוגמה לבעיות הצפויות ניתן לראות במותו של הצעיר הירדני בשבוע שעבר בעירת הגבול רמתא. האדם שנעצר, לכאורה בגין סיוע לסורים לרכוש נשק, מת בכלא. אף כי הרשויות הירדניות טענו כי הוא התאבד, מאות הירדנים שיצאו לרחובות להפגין חשבו אחרת. דמויות מובילות בממשל הירדני חשו לרמתא להביע תנחומים למשפחת הצעיר, במהלך שביטא רגישות מוגברת למצב השביר בגבול עם סוריה.

התסיסה שבה ופקדה את רחובות עמאן ואת הערים המרוחקות קראק, שובאק, ומעאן. אזור הדרום הוא בסיס הכוח של הממלכה, אך בעיות קשות של עוני ואבטלה דרדרו את המפגניים

לאלימות ולוונדליזם. לאור המחאה הציבורית נגד שחיתות ובפרט שחיתות בשורות הממשלה, נקט המלך עבדאללה בצעד המסורתי של החלפת ראשי ממשלה. עם זאת, הפעם, מינויו של ראש ממשלה חדש נועד לשמש יותר מאשר מהלך פוליטי שגרתי. עוון חסאוונה הוא אחד האישים הירדנים הבולטים ביותר, אשר עד למינויו על ידי המלך שימש שופט בבית הדין הבינלאומי בהאג. הוא מכיר את חצר המלוכה הירדנית, שכן שימש כראש הסגל שלה באמצע שנות התשעים במהלך השיחות שהובילו להסכם השלום עם ישראל בשנת 1994.

היזקרה של שופט בינלאומי בתפקיד ראש הממשלה נתפסה כנראה על ידי המלך כנכס בניסיון לשכנע את הירדנים, כי הממשלה תילחם בשחיתות ותהפוך שקופה יותר. המניע הנוסף שעמד מאחורי מינוי חסאוונה לתפקיד היה הניסיון לרכוש את תמיכת האחים המוסלמים במאמצי המלך להנהיג רפורמות מסוימות בחוקה ובחוקי הבוחרים. חסאוונה לא הסתיר את דעותיו על כך שהוצאת החמאס אל מחוץ לחוק בירדן בשנת 1999 הייתה טעות, והוא שמר על יחסים טובים עם האחים המוסלמים. יחד עם זאת, ייתכן כי לא יהיה די במינויו של חסאוונה, בפרט אם האחים המוסלמים בירדן – לצד שאר העולם – יחזו בהצלחתם הפוליטית של סניפי התנועה במדינות ערביות אחרות.

סוגיית היחסים שבין הממשלה לבין האחים המוסלמים הייתה בוודאי בתודעתו של המלך כאשר החליט לבקר את נשיא הרשות הפלסטינית עבאס ברמאללה ב-21 בנובמבר 2011. ההתפייסות בין שני הפלגים הפלסטיניים המרכזיים ושיתוף הפעולה האפשרי ביניהם ישפיע על ירדן. לשם דוגמה, השפעה זו תתרחש, אם החמאס יורשה לחדש את פעילותו בגדה המערבית, הקרובה יותר לירדן מאשר עזה, הן מבחינה גיאוגרפית והן מבחינה דמוגרפית. כמו כן, פלטפורמת פעולה משותפת בין הפת"ח לבין החמאס, אשר עשויה לשים קץ לכל אפשרות של משא ומתן ישראלי-פלסטיני, תתקבל בדאגה רבה בעמאן. העדר משא ומתן כלשהו עלול להידרדר לחיכוך אלים בין ישראל לבין הפלסטינים עם השלכות קשות לכל הצדדים המעורבים, לרבות ירדן. אין ספק כי החשש בירדן מפני גל נוסף של פלסטינים הנמלטים מאימת אנתפאדה שלישית, בנוסף לחששות מפני גל של פליטים סורים ועיראקים, מדיר שינה מהשלטון בעמאן.

שר החוץ של ישראל מסר הצהרה חשובה (ב-14 בנובמבר 2011) לפיה הטוענים כי ירדן היא המדינה הפלסטינית גורמים נזק לאינטרסים הביטחוניים של ישראל: "ירדן היא גורם מייצב באזור בכל הנוגע למה שמתרחש במדינות אחרות. הדיבורים על ירדן כמדינה פלסטינית עומדים בניגוד לאינטרסים ולמציאות הישראלית". הצהרה זו, אשר נשקלה היטב והייתה יותר מאשר שליפה מן המותן, ככל הנראה נשמעה ונקראה בעמאן, אף על פי שלא זכתה לתגובה. על ירדן הרשמית לעודד ולשבח הצהרות כגון אלה.